

פרק שלושה עשר בין המצרים

1234567

1234567

א. נהג להתענות מי"ז בתמוז עד תשעה באב^(א), ובזקנותו נהג עכ"פ שלא לאכול מאכלי בשר^(ב), ובשנותיו האחרונות רק מראש חודש עד התענית^(ג).

ב. אף בימים אלו שלא אכל מאכלי בשר, לא אכל דגים כדרכו בכל ימות השנה – שלא לאכלם בחולד^(ד).

ג. בשבת ראש חודש אב הפטירו "השמים כסאי"^(ה).

הללו החלישו כוחותיו^(*), והוצרך לאכול בשר עוף לאחר ר"ח אב, ולא היתה שבוע שחל בו ת"ב, ונצטער מאד על זאת, וככה אמר בפנינו: "בילדותי התענית כל הג' שבועות, בזקנותי נמנעתי לפחות ממאכלי בשר כל הג' שבועות, ועתה באתי לידי כך עוד לאכול אחר ר"ח אב מאכלי בשר עוף".

^(ד) מנהגים כ"י אות כ"ח.

ה) בהגהות חת"ס עשו"ע או"ח סימן תכ"ה כתב שכן הוא המנהג וכדעת הרמ"א שם. וכן תמצא בחת"ס עה"ת בהפטורה לפרשת מסעי שנת תקפ"ח, תקצ"ב שני מאמרים על פסוקי הפטורה של "השמים כסאי", ולא הניח צדיק ראשו כי בשניהם עוסק בנחמת ציון.

א) בשו"ע סימן תקמ"ט ס"א פסק "חייבים להתענות בתשעה באב ובי"ז בתמוז", וכתב היד אפרים דמשום דט' באב חמירא נקט ליה ברישא ואע"פ שאינו לסדר החדשים ולא לסדר פורעניות. ובספר כרם שלמה עשו"ע שם, כתב: שמעתי מפה הקדוש הגאון מהרמ"ס אב"ד דק"ק פ"ב^(*) שהוא עפ"י הירושלמי תענית פ"ד ה"ה קלקול חשבונות יש כאן וכו' ר"י אמר [משל] למלך שהיה יושב ומחשב חשבונותיו באו ואמרו ליה נשבה בנך ונתקלקלו חשבונותיו אמר יעלה זה ראש לחשבונות.

ב) כאשר הובא בשו"ע סימן תקנ"א ס"ט.

ג) לקחב"ח עמוד שס"ז, ובתולדות רבינו שבריש ספרו ח"ב מספר שבשנת תקצ"ח חלה רבינו ברימאטיזם על רגל אחת, והיסורין

(*) קרוב הדבר ששמע זאת בעת שביקר אצל מרן ז"ל לבקש הסכמה על ספרו הנ"ל, שכן כתבה יום ו' כ' מנחם תקצ"ט.

(**) ואף מרן ז"ל הזכיר זאת בתשובותיו, חאה"ע ח"א סימן כ"ה מתאריך ח' תמוז תקצ"ח: "ואני בעו"ה מיוסר ביסורים בחולה רגל...".

ד. סמוך לתשעה באב למד כדרכו עם תלמידיו שו"ע ומג"א הל' תשעה באב בכל יום אחר תפלת שחרית^(ז).

ה. ב' אב^(ז) שבו נכנסו נכרים להיכל וקלקלו בו^(ח) (דרשט) בביהכנ"ס וקרא למספר בבי וחתעוררות על חורבן ביהמ"ק^(י) ונלות השכינה והיה מונה מנין השנים

של ס"ס לשירה ע"כ חרה אף ה' ויקצוף וישבע, אבל ביום המחרת פסק כחו של ס"ס ע"כ בכו ונתחרטו ואמרו נעלה ונלחמה, אך היה גזר דין שעמו שבועה ולא נקרע..."

ח) כמבואר במסכת תענית כ"ט ע"א.

ט) בדרשה לז' אב תקפ"ח צעק במר: "לא לדרשא קאתינא כי אין לבבינו פנוי ושפוי מרוב צער אם מפאת הזמן כי ימי אבל הם בעו"ה יום שנכנסו גויים להיכל זה אלף ותש"ס שנים בעו"ה. בוא וראה לשון חז"ל אסור לספר ולכבס שלא יסיח דעתו מן האבלות, ולא אמרינן כדי שיתאבל, כי הזמן גורם ממילא לשבר לב כל שבלבבו שלם עם ה' אלקיו מרגיש הרגש רוחני איך אבילי ציון שלמעלה עומדים ומעוררים בבי והספד*) כדכתיב אל תתנו דמי לו עד יחונן ועד ישיב את ירושלים תהלה בארץ..."

י) בדרשה לז' אב תקע"ב בבי רבי ואמר: "נראה לי דבודאי אין האבילות על ירושלים לבכות על עצים ואבנים שנחרבו העבר אין, אך כל דור שלא נבנה בימיו כאלו נחרב בימיו [ירושלמי רפ"א דיומא] וכל שנה היא אומרת היא היא השנה הזאת ונכזבה תוחלתינו בעו"ה ע"כ יש לבכות על עונותינו שהאריכו קצו כי

ז) ראה לעיל פרק ראשון סעיף מ"ב.

ז) אעתיק דבריו הנפלאים של רבינו בתורת משה דברים עמוד ר"ח אודות ימים אלו כולם ברוה"ק נאמרו מרישא לסיפא מסוד ה' ליראיו וזל"ק: "הנה המלאך מתאבק עם יעקב בלילה הוא הס"ס, אשר בעלות השחר בט"ב הגיע זמנו של ס"ס לומר שירה על תקיעת כף יעקב. ויעקב ברח מלבן ער"ח אב ואחר ז' ימים השיגו לבן הוא ו' אב, ובליילה נגהי ז' אב בא מלאך אל לבן בחלום, וביום ז' אב כרתו ברית יעקב עם לבן זה עם זה, ונענש יעקב כמ"ש רמב"ן פ' וישלח [ל"ב י"ג] שמשום זה ויירא ויצר לו על שכרת ברית עם לבן, ובו ביום ז' אב גרם יעקב שנכתבו בתורה ב' תיבות ארמית יגר שהדותא, והכניס קצת קליפה לקדושה, ע"כ בו נכנסו גוים להיכל, הקליפה למקום קדוש, וישכם בבקר ח' אב ושלח מלאכים ויירא ויצר, וילן שם בליל ט' באב ויתאבק עם המלאך, וביום ט' באב השתחוה ז' השתחואות לעשו ושוב נשקו והשלים עמו, תם עונך בת ציון פקד עונך בת אדום [איכה ד' כ"ב], ואותו יום ט' באב יען הוא יום תקיעת ירך יעקב, ע"כ הצליח מעשה שטן ששמעו אל המרגלים והתלוננו ואמרו נתנה ראש ונשובה מצרים, והיות יום שליטת מדה"ד שהגיע זמנו

*) ובדרשה לז' אב משנת תק"ס אמר רבינו: "טוב ונכון לכל מרי נפש הנבוכים לבכות ולספוד ביומיה אינן אשר אלקינו בשמים ממעל עושה בבי והספד, כי אז עולה עד מקום גבוה על גבוה, ואע"ג דאיהו לא חזי מזליה חזי ושומע קולו של מעלה ית' שמו בוכה נגדו".

לחורבן בית שניא) ובאותו מעמד קונן על הגדולים שנסתלקו באותה שנה יב).

ו. בשבת חזון שינה בגדיו משאר בגדי שבת יג).

ולעומת זאת מצוה לאדם למנות בכל שעה לחרבנו לידע ולתת לב כמה שנים אנו כנוזפים וכמנוודים למקום ב"ה מרוב עונינו וכמה שנים אנו בנים גולים מעל שלחן אבינו שבשמים ית'...". וראה עוד בדרשה לז' אב משנת תקפ"ט ד"ה בערבה.

יב) שער יוסף שבדרשות חת"ס ח"ב דף ש"ה ע"ב, וכותב שם: "בדרשות אלו קרא מרן לבכי***) ולמספד על שממות היכל ה' והתעוררות נפלא על השכינה ועל שפלות ועלבון התורה ופטירת הגדולים באותה שנה למען דעת מה אבדנו". ויש להוסיף גם מאחז"ל ד"ה י"ח ע"ב "שקולה מיתתן של צדיקים כשריפת בית אלוקיננו".

וראה תשובת מרן חו"מ סי' נ' מיום ז' אב תקס"ד, מסיימה וז"ל: "כתבתי רוב כתב זה באישון ליל ח' אב אחר דרשתי היום ברבים בהספידא דהגאון בעל תורת יקותיאל זצ"ל ושוותניהי כגדי מסנקן" [עפ"י פסחים ג' ע"ב].

על התעוררות שהשפיע דרשה ביום זה ראה לקמן פכ"ה הערה כ"ט.

יג) מנהגי חת"ס. לכאורה משמע דמרן אזיל בשיטת הרמ"א ריש סימן תקנ"א ודלא

אלו ה' מתקנים דרכינו ה' נבנה, ואמנם אין כח ביחיד לבנות מקדש כ"א הציבור בכלל ע"כ קבעו יום בכי לצבור ביום חרבנו בט"ב ויותר אין להטריח על הציבור, ואך יחיד גדול הדור אשר אם ה' מתאמץ ביתר שאת ה' הוא יכול לגרום הגאולה כמ"ש רשב"י יכולני לפטור את כל העולם מן הדין וכו' [סוכה מ"ה ע"ב] ע"כ ראוי לו לקבוע אבילות על שלא פעל ועשה מה שעליו לעשות אבל שארי אינשי מה להם לעשות ... אמנם האמת כי כל איש מישראל נולד מתחלת ברייתו קדוש וטהור וראוי להיות כיהושע בן נון וככל גדולי עולם אשר מימות עולם ואם כי עתה הוא פחות ערך מפני שקלקל מעשיו בימי נעוריו נמצא עכ"פ יש לו להתאבל על אשר החריב עצמו בימי עלומיו**).

יא) לקחב"ח עמוד שס"ט. – עפ"י המכילתא (פ' יתרו בפסוק "בחדש השלישי"): "כשאתם זוכים אתם מונים לבנינו, וכשאין אתם זוכים אתם מונים לחורבנו". – וז"ל רבינו בדרשה לז' אב שנת תקע"ב, אחרי שהביא דברי המכילתא הנ"ל: "נראה מזה המדרש דמצוה למנות לבנין ביהמ"ק ויציאת מצרים כשנתקדש שמו הגדול ונכנסו לקדושה וטהרה,

(*) עיין שו"ת חת"ס חאו"ח סימן ר"ח ד"ה מ"מ וקראת, מתאריך אדר שני תקצ"ז, שהוכיח כהרמב"ם שעיקר התענית הוא לעורר האדם לשוב אל השי"ת, דלולי כן לא היו יכולים חז"ל לחדש דבר שלא מצינו בתורה, וכבר עורר דבר זה י' שנים קודם לכן בדרשתו לז' אב משנת תקפ"ז ראה דרשות חת"ס דף שכ"ו ע"א ד"ה ואומרו.

(**) יש לציין לדברי רבינו בדרשה לז' אב בשנת תקפ"ז, שהבכיה והספד בתשעה באב הוא חיוב דאורייתא מק"ו דמיתת נדב ואביהו שכתוב ביה וכל בית ישראל יבכו, ק"ו בן בנו של ק"ו היכי שנשרף בית אלקינו ובטלו רוב התורה והמצוות ונשבה עדר [אולי צ"ל עדת] ה' ונהרגו חסידי עליון.

ז. כובע קטן שעשאו האומן לאחר ראש חודש לא רצה ללבושו יד.

ח. בערב תשעה באב לא אכל רק רומב הנקרא איינבערנופּע [מרק קמח חלוט]^{טו}.

יד) בשו"ת מחנה חיים או"ח ח"ג סימן מ"א אות ד' מסופר שכאשר הובא לפני מרן כובע חדש אחר תשעה באב, חקר מפי אנשי הבית אימתי עשאו האומן ויחפש וימצא שהיה לאחר ר"ח וצוה להשיב הכובע ואמר: "לא יבא על ראשי חלילה".

טו) לקחב"ח עמוד שס"ז. ובתולדות רבינו שבריש ספרו ח"ב ובמנהגיו עמוד ר"ז. כותב שבימי חליו בשנת תקצ"ח בהגיע צום החמישי הפציר בו רופא ביתו ה' ליב קוה, שלא להתענות ולא שמע מרן בקולו, ולמחרתו בא הרופא הנ"ל לבקרו, ואמר לו: אף כי לא

כהיעב"ץ ואביו החכ"צ, שלבשו בגדי שבת כמנהג האר"י, ונראה כי מרוב ענותנותו לא נהג כמותם, כמו שכתב וז"ל: "זנ"ל האר"י וכדומה לו אשר מפורסם רוב צערם וכאבם על גלות השכינה וחורבן ביהמ"ק, א"כ צדקות וחסידות הוא לו כי כל כך חשוב אצלם מצות עונג וכבוד שבת שמשכח ממנו רוב צערו, אמנם רוב בני אדם צריכים להראות בהיפך שמצטערים על חורבן ביהמ"ק עד שמניח עונג שבת בשבילו", עכ"ל^{*}). תורת משה השלם דברים עמוד כ"ו ד"ה רבי, וראה עוד שו"ת חת"ס חאו"ח סימן קנ"ח, ד"ה ובדברי.

^{*} ופ"א כשנשאל רבינו על דבר פלוגתת הרמ"א והאר"י השיב באופן אחר, וישא משלו: "במנהג רעים כאשר יפרדו זה מזה יבקשו שכל אחד יתן לחבירו תמונה מדמות פניו שמתוך כך יזכרוהו ולא ישכחו את האהבה שהיה להם זה לזה וכותב עליו שמו ובבקשה שלא ישכח אותו כל ימיו. אבל יש שני אוהבים אשר נפשותיהם קשורות זה עם זה אהבת הנפש אהבה עזה כאם אוהבת את בנה, ואם הבן יפריד עצמו וילך למדינה רחוקה תבקש האם ג"כ דמות בנה והבן דמות האם כי לא יוכלו לשער שיוכלו לעמוד ולסבול את דבר הפרידה, אם לא עין בעין יראו זה את זה, וכל נחמתם בזאת התמונה, ובכל יום ויום תעמוד האם ותסתכל על בנה בדמותו אשר לפניו ותדבר אליו ותדמה כאילו עומד לפניו, וכן הבן יסתכל בדמות אמו ויתנחם בה אחרי אמו, והנה נתינת התמונות של האם מבנה אין דומה כלל לתמונות ב' הרעים, שתכליתם לזכרון ולמנוע שכחה, משא"כ האם ובנה לא לתכלית זו ניתנו, והנביא צווח 'התשכח אשה עולה מרחם בן בטנה', אלא להשיב נפשה. והנה אנו קרוצי חומר שחה לעפר נפשינו דבקה לארץ בטנינו משולים למשל הראשון, אם לא נלבש בגדי חול ונשים אפר על ראש החתן וכדומה, קרובים אנו לשכוח את ציון וירושלים וצריכים אנו דמות דבר שלא נשכח את ירושלים, לא כן הקדושים ארזי הלבנון רבינו האר"י ז"ל והדומים לו, אף אם יהיו מלובשים בבגדי מלכות לא יסיחו דעתם מעיר אלקים המושפלת, א"כ אפוא למה לא ילבש בגדי שבת לכבוד היום מכובד, אבל אנו אנשים פשוטים צריכים לעשות היכר לעלות חרבן בהמ"ק במחשבותינו. ובזה פירש רבינו הפסוק בתהילים 'תדבק לשוני אם לא אזכרכי אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי', זה שאמר דוד המלך 'תדבק לשוני לחכי אם לא אזכרכי', קלל עצמו שידבק לשונו בחכו שגם אם לא יעשה זכרון חיצוניות על חרבן ירושלים, אף 'אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי' הגם שלא אשים אפר על ראשי ביום חתונתי וביום שמחת לבי בכל זאת יעלה זכרון ירושלים על ראש שמחתי", "שערי חיים" (תהלים קל"ז) לתלמידו הג"ר חיים סופר ז"ל.

[1234567]

תשעה באב

ט. תפלת ערבית ושחרית התפלל בבית הכנסת [ולא בבית מדרשו] טז).

י. כליל תשעה באב שכב על הארץ ז).

יא. הניח תפילין בצנעא קודם תפלת שחרית וקרא בו קריאת שמע יח).

יב. בתפלת שמונה עשרה של שחרית אמר הש"ץ ענינו ט).

יג. יישב והעמיד מנהגן של ישראל שלא לומר "תחנון" בתשעה באב נדחה כ).

יז) לקחב"ח עמוד שס"ז. עיין שו"ע סימן תקנ"ה ס"ב.

יח) "שירת משה" עמוד מ"ו, ששמע מהמכתב סופר ז"ל בשם הגמהר"ש, והובא במנהגים פי"ב הערה ד'. – ועיין באה"ט סימן תקנ"ה ס"ק א' שכן נהג מהר"ם גלאנטי וכן הוא עפ"י האריז"ל. – וגם רבו מרנ"א ז"ל נהג כן, עיין מנהגו בזה בספר ^[1234567] "מנהגי רבותינו והליכותיהם" עמוד מ"ח.

יט) כן כתב בהגהותיו לשו"ע סימן תקנ"ז וכדעת הא"ר סימן תקנ"ט ס"ק י"ג, ברם בטו"ז כתב דאין אומרים כיון שנקרא מועד.

כ) תורת משה (השלם) דברים עמוד כ"ו: "מריש תמהתי על מה אין אומרים תחנה בט"ב שנדחה, שהרי אותו היום איננו מועד, ונהי דתענית של שבת נדחה למחרתו, מ"מ המועד שבו לא נדחה. ואמינא להכי כתיב [זכרי' ח' י"ט] צום החמישי וגו' יהי לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים, ולא אמר י"ז תמוז וט' אב וגו' יהי לששון וגו', ומ"ט תלה בצום, אע"כ אין היום גורם המועד, כיום ט"ו ניסן וכדומה, אלא הצום גורם,

טעמתי בערב ט' באב יותר ממצט רוטב וישנתי כל ליל ט' באב על הקרקע, בכל זאת לא הזיק לי התענית מכל וכל". והוסיף בדרך בדיחותא "היה לי תענית טוב יותר מהרופא".

★

סיפר בעל החשב סופר ז"ל ששמע מהג"ר יוסף חיים זוננפלד ז"ל אב"ד ירושלים ששמע מהג"ר משה המבורגר מנאוואמעסטא ז"ל בן ביתו של מרן, שפעם אחת בערב תשעה באב אחר חצות ראה שמרן מתבודד בחדר מיוחד ועלתה בידו להציץ בין החרכים ומה נורא המחזה אשר ראו עיניו איש אלקים יושב ומקונן, ולפניו ספר אחד ובידו כוס, ועיניו זולגות דמעות והושיט את הכוס בכל פעם לקבלם עד שנתמלא על גדותיו, וכאשר אכל את הסעודה המפסקת על הקרקע נטל את הכוס הלזה לקיים מה שנאמר "האכלתם לחם דמעה ותשקמו בדמעות שליש", תהילים ו'. "זכרון למשה" מכתבי תהלה מכתב ו'.

טז) לקחב"ח עמוד שס"ח. – אולי רצה בזה להורות ענין האמונה ולתת תוקף לדחז"ל דת"ב איקרי מועד על כן נהג בו כמנהגו ביו"ט.

יד. הפליג במעלת אמירת "עלינו לשבח" ביום האבל של תשעה באב יותר מכל שאר ימות השנה כא).

טו. ביום התענית אחר הצהרים התייחד בחדרונכ) ושהה שם עד תפלת המנחה, שהתפלל בבית מדרשו כג).

טז. במנחה היה עולה למפטיר כד).

יז. אחר צאת הכוכבים קודם תפלת ערבית שתה משקה קאפפעה כה).

יח. בגמר התענית היה נותן צדקה כו).

יט. לאחר תפלת ערבית עשה קידוש לבנה כז).

כד) כן נראה מתשובתו בחאו"ח סימן קנ"ז שבשנת תקע"א חלה והוצרך לשתות בת"ב, וכותב רבינו: "והרהרתי בדעתי אם ישאלוני התלמידים המתפללים בבית המדרש שבביתי האם יקראוני להעלות אותי לס"ת למנחה בקריאת ויחל מה אשיב להם".

כה) לקחב"ח עמוד שס"ז. וכתב ע"ז: שמע מינה דטעימה מותר קודם קריאת שמע של ערבית, והמג"א בהל' לולב סימן תרנ"ב ס"ק ד' נסתפק בזה לענין טעימה קודם נטילת לולב. ולכאורה יש לדחות הוכחתו דשאני המתענה שהוא צמא ורעב שהם בכלל חולים שפסק בשו"ע (סימן פ"ט סעיף ד') דמותרים לאכול קודם התפלה, וה"ה לענין איסור טעימה קודם עשיית מצוה. ברם עיין מג"א סימן תרצ"ב ס"ק ז' דהגם שאף מי שקשה עליו התענית אסור לו לאכול קודם שיקרא מגילה, מ"מ טעימה מותר לצורך גדול ויש לדחות.

כו) "אלה תולדות" עמוד כ"ח לקיים דברי דחז"ל ברכות ו' ע"ב "אגרא דתעניתא צדקתא".

ולכישבנה בהמ"ק ויחול ט' באב בשבת, יהי יום הששון והמועד ג"כ ביום א' שאחריו ביום שהיו צמים".

כא) מתוך דברי התלמיד הג"ר שמעון דייטש ז"ל, וז"ל: "שמעתי לימוד שיחת חולין ממורי ז"ל בא וראה ביום תשעה באב שמתפלשין בעפר ויושבים לארץ ויקומו כל בית ישראל מן העפר ומן הבכי ויאמרו עלינו לשבח לאדון הכל שלא עשנו כגויי הארצות ולא שמנו כמשפחות האדמה, והרי לכולן טוב יותר מלנו ואין זה חידוש מכל השנה כשאין מתמרמין על אבדן תולדותינו וארצינו אבל אפי"ה בט"ב ביום החשך ואפילה ההוא אנו משבחין ומודין שלא עשנו כגויי הארצות ולא שם חלקינו כהם", "אמרי שפר" ברכות דף ס' ע"ב ד"ה חייב.

כב) וכתב הלקחב"ח לא זכיתי לדעת במה התעסק אז בביתו.

כג) לקחב"ח עמוד שס"ח. – וראה לשון רבינו המובא בסמוך.

כ. מיום י' אב ואילך (כח) קרא שם החודש "מנחם" (כט).

כא. הניח אמה על אמה טוח בשיט בלא סיד למעלה (מהדלת) בכל חדריו לא זכר לחורבן לב).

הדפסת 1234567

חת"ס ח"ב של"א טור ג'. מרן ז"ל הזכיר ענין זה בעוד מקומות ראה בהגהות שער יוסף שם. [אולם בכתיבת גט שסידר לא כתב רק "אב", כ"כ ה"כתב סופר" במכתב שנדפס בקובץ צפונות חוברת י"ב].

ל) עיין פמ"ג שם במ"ז ס"ק א' וא"א ס"ק ג'.

לא) בא"ר ריש סימן תק"ס מסתפק בזה עפ"י מה שהביא לעיל סימן א' ס"ק ד' מליקוטי מהרי"ל דהיכא דנזכר בש"ס בית היינו חדר, א"כ ה"ה בני"ד דאיתא במסכת ב"ב ס' ע"ב דסד אדם ביתו בסיד ומשייר בו אמה על אמה, אפשר דהכוונה בכל חדר וחדר. ובשע"ת הביא משאילת יעבץ ח"א סימן קס"ט שכתב דסגי בחדר אחד.

לב) מנהגים כ"י אות ט"ז.

כז) ממצעה שהיה. מובא לקמן פרק כ"ד הערה א' ד"ה בתולדות, וזה כמנהג האר"י המובא בבאה"ט סימן תכ"ו ס"ק ד'. ברם הרמ"א שם ס"ב כתב דלא יקדשנה במוצאי תשעה באב. גם בק"ק פראנקפורט לא נהגו לקדש אלא בליל י"א אב ואילך, ראה ספר מנהגי פראנקפורט עמוד קמ"ג.

כח) ראה לדוגמא בתשובות חת"ס חאו"ח סימן ל"ה, יו"ד סימן כ"א, סימן ל"ח (אולם יש להעיר מאו"ח סימן קט"ו ויו"ד סימן מ"ג).

כט) הטעם בזה כותב מרן: "כיון שעד עתה היינו תלויים בדין וביום שנשבה תם עונך בת ציון ומיד מתחיל נחמה*", על כן מתחיל חודש אחר ונקרא מנחם כמו שאנו נוהגים" עכ"ל בדרשה לז' אב שנת תק"צ, ראה דרשות

(*) אעתיק דבריו הנפלאים של רבינו וזל"ק: ידוע מה דקיי"ל דאסור לומר לעבד עברי עדור תחת הגפנים עד שאבוא מפני שזהו עבודה שאין לה קצבה אבל מותר לומר לו עדור שעה או אפ"י כמה שעות רק שיתן לו קצבה שלא תהי' תוחלת ממושכה מחלת לב [ת"כ פ' בהר], ואולי נאסר זה בעבד עברי משום דכתיב כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם ולכן אין מהראוי שנעבוד איש ברעהו מאומה בעבודה המיוחדת לעבוד בוראינו ית"ש כי זה כל פרי מעללינו שאנו יושבים ומצפים ישועת ה' ואין אנו יודעים עד מתי קץ הפלאות וגם שכר המיועד לעה"ב איכותו ומהותו ותיארו ומ"מ אנחנו מאמינים ובוטחים בשמו הגדול. "דרשות חת"ס" רנ"ח טור א'.

